ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО

Котвяковський Ю.О.,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету
https://orcid.org/0000-0003-4684-4623

Оборський В.Є.,
здобувач СО «Магістр» за спеціальністю 081 Право
Сумського національного аграрного університету

УДК 347.9
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.5

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Судовий збір є невід'ємним елементом механізму доступу до правосуддя, оскільки він виконує як фіскальну функцію, так і роль запобіжника від зловживань процесуальними правами. Водночас у демократичній державі встановлення судового збору не повинно створювати надмірних бар'єрів для реалізації конституційного права особи на судовий захист (ст. 55 Конституції України).

Особливої гостроти проблема справляння судового збору набуває у справах про визнання права власності на нерухоме майно, в тому числі і житло, коли внаслідок збройної агресії російської федерації громадяни України втратили правовстановлюючі документи або позбавлені можливості отримати їх через знищення чи недоступність (залишились на окупованій території) архівів бюро технічної інвентаризації (БТІ). За останні роки значно збільшилась кількість випадків, коли громадяни України звертаються до державної програми Є-відновлення щодо отримання компенсації за знищене чи пошкоджене житло, де першою умовою отримання коштів чи сертифікату є реєстрація права власності на житло в Єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно, і якщо така реєстрація не була проведена після 2013 року, а доступ до архіву БТІ відсутній– це стає неможливим. У таких випадках власники вимушені звертатися до суду для підтвердження свого права власності з позовом про визнання права власності на житло, проте зобов'язані сплачувати судовий збір у розмірі 1 відсоток від вартості житлового об'єкту. З огляду на економічні труднощі в країні в умовах воєнного стану це часто стає непереборною перешкодою для реалізації права на судовий захист своїх житлових прав, а, відповідно, як наслідок права на отримання компенсації від держави.

Проблематика ускладнюється тим, що чинне цивільне процесуальне законодавство не передбачає спеціальних пільг чи звільнення від сплати судового збору для осіб, які втратили житло внаслідок війни, а судова практика щодо звільнення, зменшення, розстрочення чи відстрочення сплати збору залишається неоднозначною. Така ситуація породжує дисбаланс між публічним інтересом у наповненні бюджету та приватним правом особи на ефективний судовий захист.

Таким чином, актуальність теми дослідження визначається поєднанням двох факторів: по-перше, судовий збір виконує подвійне призначення – забезпечує фінансування судочинства та наповнення бюджету і слугує процесуальним регулятором; по-друге, його недиференційоване застосування у специфічних умовах воєнного стану щодо певних категорій справ, зокрема у справах щодо визнання права власності, може призвести до порушення принципів пропорційності, рівності та доступності до правосуддя.

Стан дослідження. Упродовж останніх років від часу прийняття Закону України «Про судовий збір», питання судових витрат, зокрема судового збору, активно досліджувались укра-

їнськими правниками в контексті забезпечення доступу до правосуддя, соціальної справедливості та ефективності цивільного процесу. Вченими робився акцент на необхідності балансування між фінансовим навантаженням на позивача і гарантіями реалізації права на судовий захист, аналізувалася правова природа судового збору, його функції та вплив на мотивацію сторін звертатися до суду. Особливу увагу було приділено проблемі надмірного фінансового бар'єру для малозабезпечених осіб, досліджувалися питання звільнення від сплати судового збору, зокрема, в контексті категорій справ, де держава має забезпечити безоплатний доступ до суду. Тут варто відмітити дослідження таких науковців як О. Гетьманцев. М. Кожевніков, Г. Ковальчук, В. Комаров, Г. Ковальчук, Т. Кілічава, Т. Кілічава, М. Курило, С. Кузніченко, І. Лесько, О. Нестерцова-Собакарь, Б. Потильчак, Н. Саліщева, В. Сорокін.

В сучасних умовах науковцями почали досліджуватися особливості сплати судового збору в певних категоріях справ з урахуванням воєнного стану та забезпечення доступу до правосуддя окремих категорій осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. Тут слід відмітити праці О. Машевської, О. Радченко, К. О. Фещук, М. Ткалич, К. Алімова, О. Хорольської, Н. Чибінової, Г. Привиденцева. При цьому питанню проблематики сплати судового збору в справах щодо визнання права власності на житло в умовах воєнного стану приділяється мало уваги.

Мета статті. Головною метою статті є проведення комплексного дослідження процесуального регулювання сплати судового збору у цивільному процесі, зокрема у справах про визнання права власності на житло в умовах воєнного стану, а також аналіз проблем реалізації конституційного права особи на судовий захист у випадках втрати правовстановлюючих документів або неможливості їх отримання внаслідок збройної агресії російської федерації через сплату.

Виклад основного матеріалу. Конституція України (ст. 55) [1] гарантує кожному право на звернення до суду, що становить основу національного механізму захисту прав і свобод. Це положення поширюється не лише на громадян України, а також на іноземців та осіб без громадянства, забезпечуючи рівність у доступі до правосуддя.

Національна стратегія захисту прав людини інтегрується з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Загальної декларації прав людини [2], Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Ці документи вимагають від держави створення ефективних механізмів реалізації права на судовий захист, включно з усуненням фінансових бар'єрів, які можуть зробити це право ілюзорним.

Таким чином, держава бере на себе обов'язок забезпечити реальний, а не формальний доступ до правосуддя, що передбачає не лише можливість звернення до суду, а й створення умов для всебічного, справедливого та неупередженого розгляду справ. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли особи, які втратили житло або документи не з власної вини, повинні мати змогу захистити свої права без додаткового фінансового тягаря. Судовий захист у таких випадках має бути не декларативним, а дієвим – із урахуванням принципів гуманізму, рівності та соціальної справедливості. І в контексті цього постає питання сплати судового збору в справах про визнання права власності, оскільки за подання позову майнового характеру фізичною особою потрібно сплатити судовий збір у розмірі 1% від суми позову, тобто від вартості житла, що є додатковим тягарем для осіб, які іншим способом не можуть захистити своє право і звернення до суду пов'язане не з їх винними діями, а з підстав, що від них не залежать і викликані воєнним станом.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про судовий збір», судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом [5], і який є однією із складових судових витрат. Його правова природа подвійна: по-перше, він виступає джерелом фінансування функціонування судової влади (фіскальна функція), а по-друге – виконує регулятивну процесуальну функцію, покликану запобігати зловживанню правом на звернення до суду.

У науковій літературі деякі автори зазначають, що судовий збір є обов'язковим платежем, який входить до складу судових витрат і є необхідною умовою для доступу до правосуддя (крім випадків звільнення від його оплати). На думку С.Е. Устюшенко, судовий збір виконує одночасно не дві а декілька функцій, а саме: фіскальну, превентивну та стимулюючу. Так, фіскальна функція полягає в наповненні спеціального фонду Державного бюджету України,

кошти якого спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, тобто частково покриває витрати держави на здійснення правосуддя. Превентивна функція полягає в тому, що необхідність сплачувати досить значні ставки судового збору під час звернення до суду запобігає пред'явленню завідомо безпідставних та дріб'язкових позовів, зловживанню сторонами своїми процесуальними правами. І стимулююча функція полягає у стимулюванні сторін до мирного (позасудового) врегулювання спору [6, с. 133]. На думку науковця, з якою слід погодитися, друга та третя з названих функцій є спільними для усіх судових витрат, тоді як перша властива лише судовому збору.

Таким чином, судовий збір – це не лише фінансовий інструмент, а й важливий елемент процесуальної політики держави. Але при цьому потрібно враховувати всі принципи цивільного процесуального законодавства, в тому числі і принцип доступу до правосуддя, рівність сторін, пропорційності судових витрат, принцип доступності і гарантованості судового захисту прав і свобод людини і громадянина. Такі принципи закріплені як у Конституції України (ст. 55) [1], так і в Цивільному процесуальному кодексі [7].

Надмірний фінансовий тягар може зробити право на судовий захист суто формальним. На нашу думку, право на доступ до правосуддя втрачає зміст, якщо воно не підкріплене реальними процесуальними гарантіями. Тому справляння судового збору має узгоджуватися з принципом справедливості та пропорційності: фінансові інтереси держави не можуть превалювати над правом особи на ефективний захист своїх прав, особливо в тих умовах, коли власник житла не можу зареєструвати своє право власності у зв'язку з втратою правовстановлюючого документу внаслідок військових дій чи відсутності доступу органів реєстрації до архівів БТІ, які або були знищені, або залишаються на окупованих територіях чи в зоні активних бойових дій.

Такої ж думки притримується і М. Гарієвська, яка вважає, що «судовий збір є певним обмежувальним чинником, який забезпечує подання належним чином обґрунтованих та мотивованих позовів. Проте варто забезпечити на законодавчому рівні необхідність дотримання балансу між інтересами держави щодо стягнення судового збору за розгляд справи, та забезпеченням права особи на доступ до правосуддя» [8, с. 206].

Традиційно у справах про визнання права власності судовий збір визначається від вартості майна, що є предметом позову. Проте в умовах воєнного стану, як ми вже зазначали, реалізація цього правила стикається з низкою проблем:

– значна частина правовстановлюючих документів втрачена через воєнні дії;

– архіви бюро технічної інвентаризації знищені або недоступні;

– проведення експертизи нерідко є неможливим через окупацію територій чи руйнування інфраструктури;

– відсутність законодавчого механізму адміністративної процедури внесення відомостей до Єдиного державного реєстру прав на нерухоме майно (далі – ЄДРП) без підтвердження належності майна з БТІ, навіть якщо оригінали правовстановлюючих документів є в наявності у власника.

Відтак, єдиним способом захистити своє право є звернення до суду в позовному провадженні про визнання права власності і позивачі опиняються у становищі, коли вони не можуть об'єктивно визначити ціну позову, а отже – і розмір судового збору, або змушені платити судовий збір в значній сумі за вже наявне у них право власності, яке було оформлене до 2013 року за діючим на той час законодавством. Ми вважаємо, що такий стан речей це створює непропорційне фінансове навантаження, що суперечить принципу справедливості. На нашу думку, воєнні дії є форс-мажорною обставиною, що не залежить від волі особи. Втрата житла, неможливість отримати документи чи провести оцінку майна є наслідками, за які громадяни не можуть нести фінансову відповідальність. Таким чином, у справах про визнання права власності під час воєнного стану має бути застосований особливий, більш гнучкий підхід до визначення розміру судового збору.

Міжнародна судова практика підтверджує цю логіку. Так, у справі Airey v. Ireland ЄСПЛ підкреслив, що право на доступ до суду має бути «реальним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним» (ECHR. 1979. 18 c., п. 24). Право на звернення до суду для захисту прав і свобод є ключовим, і держава не може створювати перешкоди, які фактично роблять це право недосяжним, зокрема через високі витрати, що фактично обмежують доступ до правосуддя. Це рішення підтвердило, що доступ до суду є необхідним елементом права на ефективний засіб правового захисту, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9].

А у справі R (UNISON) v Lord Chancellor Верховний суд Великої Британії визнав незаконними надмірні судові збори, що обмежували доступ громадян до правосуддя [10].

На нашу думку, таким особливим підходом може бути звільнення від сплати судового збору. Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про судовий збір» визначено пільги щодо сплати судового збору [5]. Ця норма передбачає звільнення від сплати судового збору за об'єктним та суб'єктним критерієм. Звільняються від сплати позивачі щодо окремих позовів, а також деякі категорії осіб, ви-значені законом, незалежно від виду позову.

Для порівняння можемо взяти справи окремого провадження про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме встановлення факту смерті, народження, сімейного стану на окупованих територіях.

Так, ст. 317 ЦПК України [7] передбачено особливий порядок для встановлення факту народження/смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства. Законом України № 2345-IX від 1 липня 2022 року [11] було внесено зміни до пункту 21 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір», якими передбачено звільнення від сплати судового збору для осіб, що звертаються до суду із заявами про встановлення факту народження або смерті. Таке звільнення застосовується у випадках, коли відповідні заяви подані у зв'язку з обставинами, спричиненими воєнним або надзвичайним станом, збройною агресією, конфліктом, тимчасовою окупацією території України, а також надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Аналіз відповідної правової норми свідчить, що звільнення від сплати судового збору у справах про встановлення факту народження або смерті, пов'язаних із воєнним станом, надзвичайними ситуаціями чи окупацією територій, не є універсальним і автоматичним. Законодавець передбачив таке звільнення лише за наявності конкретних наслідків, прямо пов'язаних із зазначеними обставинами. Йдеться, зокрема, про випадки вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій, загибелі або поранення особи, її перебування в полоні, незаконне позбавлення волі чи викрадення, втрату документів, а також порушення права власності на рухоме чи нерухоме майно.

Таким чином, у законі чітко простежується причинно-наслідковий зв'язок між подією (збройна агресія, конфлікт, окупація, надзвичайна ситуація) та її юридично значущим наслідком (втрата майна, документів, свободи, життя тощо), який і стає підставою для звернення до суду. Це свідчить про прагнення законодавця забезпечити адресну правову допомогу тим особам, чиї права були порушені внаслідок конкретних деструктивних подій, а не просто в умовах загального воєнного чи надзвичайного стану.

При цьому, в цій нормі Закону України «Про судовий збір» [5] зазначено про випадки викрадення, втрати документів, а також порушення права власності на рухоме чи нерухоме майно, але тільки про встановлення фактів в окремому проваджені. Визнання права власності розглядається виключно в позовному провадженні і звільнення від сплати судового тут не може застосовуватися.

Вважаємо, що такий підхід законодавця свідчить про наявність законодавчого прецеденту, що може бути використаний як модель для розширення сфери звільнення від сплати судового збору у межах інших категорій цивільних справ, зокрема в позовному провадженні в справах про визнання права власності, спричинених воєнним станом в певних визначених випадках. Це буде визнання виняткових обставин воєнних дій як підстави для полегшення процесуальних обов'язків громадян та забезпечення доступу до правосуддя та принципу справедливості. Втрата документів, майна, доступу до архівів внаслідок бойових дій має таку ж юридичну природу, як і неможливість встановити факт народження чи смерті на окупованій території.

Зокрема, доцільним є перегляд чинного законодавства з метою розширення підстав для звільнення від сплати судового збору у виняткових обставинах у справах, що виникають із порушення майнових прав фізичних осіб внаслідок збройного конфлікту, окупації територій, надзвичайних ситуацій та інших обставин форс-мажорного характеру.

З огляду на це, доцільним є внесення змін до статті 5 Закону України «Про судовий збір» шляхом доповнення її положеннями, які передбачатимуть звільнення від сплати судового

збору позивачів у справах про визнання права власності на нерухоме майно, якщо подання відповідного позову обумовлене об'єктивною неможливістю підтвердження правовстановлюючих документів у зв'язку з:

– втратою документів внаслідок бойових дій;

– перебуванням майна на тимчасово окупованій території або в зоні активних бойових дій;

– знищенням архівів бюро технічної інвентаризації;

– відсутністю доступу до реєстраційних органів, архівів;

– евакуацією особи з території, де розташоване майно, та набуттям статусу внутрішньо переміщеної особи.

Запровадження таких змін відповідатиме принципу юридичної рівності, закріпленому у статті 24 Конституції України, а також забезпечить реалізацію права на судовий захист відповідно до статті 55 Основного Закону. Крім того, це узгоджуватиметься з міжнародними стандартами, зокрема положеннями статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд.

Висновки. Отже, судовий збір, як складова судових витрат, виконує багатофункціональну роль у цивільному процесі – фіскальну, превентивну та стимулюючу. Його правова природа є комплексною, однак застосування цього інструменту має узгоджуватись із фундаментальними принципами цивільного процесуального права, зокрема доступності, пропорційності та справедливості.

В умовах воєнного стану, коли особи втратили житло або правовстановлюючі документи не з власної вини, застосування загального підходу до визначення розміру ставок судового збору у справах про визнання права власності призводить до порушення реалізації конституційного права особи на судовий захист та створює непропорційне фінансове навантаження на позивачів. Відсутність доступу до архівів БТІ, знищення реєстраційної документації, неможливість проведення експертизи, а також евакуація осіб з територій активних бойових дій є обставинами форс-мажорного характеру, що об'єктивно унеможливлюють реалізацію права на судовий захист без додаткових процесуальних гарантій.

Враховуючи, що законодавець вже визнавав виняткові обставини воєнного стану як підставу для звільнення від сплати судового збору у справах окремого провадження (встановлення факту народження або смерті), що закріплено у статті 5 Закону України «Про судовий збір», цей підхід може бути використаний як нормативна модель для розширення сфери звільнення від сплати судового збору у межах позовного провадження в справах про визнання права власності. Визнання права власності на житло, документи на яке були втрачені внаслідок воєнних дій є юридично співмірним із встановленням юридичного факту в умовах воєнного стану. Відтак, відсутність аналогічного механізму звільнення від сплати судового збору у справах позовного характеру про визнання права власності є проявом правової нерівності та суперечить Конституції України.

В зв'язку з цим, доцільним є внесення змін до статті 5 Закону України «Про судовий збір» шляхом доповнення її положеннями, які передбачатимуть звільнення від сплати судового збору у справах про визнання права власності, якщо подання позову обумовлене об'єктивною неможливістю підтвердження правовстановлюючих документів у зв'язку з бойовими діями, окупацією, знищенням архівів або евакуацією особи. Запровадження таких змін сприятиме реалізації конституційного права на судовий захист, забезпечить процесуальну рівність сторін, відповідатиме міжнародним стандартам прав людини та зміцнить довіру громадян до судової системи як інструменту захисту порушених прав в умовах надзвичайних обставин а також сприятимуть поєднанню інтересів держави з правом громадян на реальний доступ до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: https://www.un.org/uk/about-us/universal-declaration-of-human-rights

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листопада 1950 р., ратифікована Україною 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Закон України «Про судовий збір» : Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text

6. Устюшенко С. Е. Поняття та функції судового збору в цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2019. № 3/2019. С. 129–133

7. Гарієвська М. Б Судовий збір у контексті доступу до правосуддя: порівняльно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*, 2019, Том 18, No 3 (71), С. 204–211

8. Справа «Ейрі проти Ірландії» (Airey v. Ireland) : рішення Європейського суду з прав людини від 9 жовтня 1979 р., серія А, № 32**.** URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159770___159770

9. Справа «R (за заявою UNISON) проти Лорда-канцлера» : рішення Верховного суду Великої Британії від 26 липня 2017 р., [2017] UKSC 51. URL: https://supremecourt.uk/cases/uksc-2015-0233

10. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей встановлення юридичних фактів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» : Закон України від 1 липня 2022 р. № 2345-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text

Котвяковський Ю.О., Оборський В.Є. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена аналізу актуальних питань, пов’язаних зі сплатою судового збору у справах позовного провадження про визнання права власності на нерухоме майно в умовах воєнного стану. Автором обґрунтовано, що чинне процесуальне законодавство України не містить спеціальних норм, які б передбачали звільнення від сплати судового збору для осіб, які втратили житло або правовстановлюючі документи внаслідок збройної агресії, окупації територій, знищення архівів або евакуації. Така ситуація створює надмірний фінансовий тягар для позивачів та ускладнює реалізацію конституційного права на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України.

У статті досліджується правова природа судового збору, його фіскальна, превентивна та стимулююча функції, а також їх вплив на доступ до правосуддя. Особливу увагу приділено ситуаціям, коли особа змушена звертатися до суду для підтвердження права власності через втрату документів або відсутність доступу до реєстраційних органів. Автор доводить, що застосування загального підходу до визначення розміру судового збору в умовах форс-мажорних обставин, якими є воєнні дії суперечить принципам справедливості, пропорційності та рівності сторін, закріпленим у Конституції України та Цивільному процесуальному кодексі України.

На основі аналізу міжнародної судової практики, а також положень міжнародного законодавства, автором запропоновано внести зміни до статті 5 Закону України «Про судовий збір». Пропонується нормативне закріплення звільнення від сплати судового збору у справах про визнання права власності, якщо подання позову обумовлене об’єктивною неможливістю підтвердження правовстановлюючих документів через бойові дії, окупацію, знищення архівів або евакуацію особи.

Запровадження таких змін сприятиме забезпеченню реального доступу до правосуддя, відновленню порушених майнових прав громадян, узгодженню національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав людини та зміцненню довіри до судової системи як інструменту правового захисту в умовах надзвичайних обставин.

Ключові слова: судовий збір, визнання права власності, воєнний стан, цивільне судочинство, позовне провадження, правовстановлюючі документи, правовий механізм, процесуальні гарантії, доступ до правосуддя, процесуальні гарантії, процесуальні принципи.

Kotviakovskyi Yu.O., Oborskyi V.Ye. CURRENT ISSUES REGARDING EXEMPTION FROM COURT FEES IN CASES CONCERNING THE RECOGNITION OF PROPERTY RIGHTS UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the analysis of topical issues related to the payment of court fees in civil proceedings for the recognition of ownership rights to immovable property under martial law. The author argues that the current procedural legislation of Ukraine does not contain any special provisions that would exempt persons who have lost their homes or title documents as a result of armed aggression, occupation of territories, destruction of archives or evacuation from paying court fees. This situation creates an excessive financial burden for plaintiffs and complicates the exercise of the constitutional right to judicial protection guaranteed by Article 55 of the Constitution of Ukraine.

The article examines the legal nature of court fees, their fiscal, preventive and incentive functions, as well as their impact on access to justice. Particular attention is paid to situations where a person is forced to go to court to confirm ownership due to the loss of documents or lack of access to registration authorities. The author argues that the application of a general approach to determining the amount of court fees in force majeure circumstances, such as military action, contradicts the principles of fairness, proportionality and equality of the parties enshrined in the Constitution of Ukraine and the Civil Procedure Code of Ukraine.

Based on an analysis of international judicial practice and the provisions of international law, the author proposes amendments to Article 5 of the Law of Ukraine ‘On Court Fees’. It is proposed to establish a legal exemption from

court fees in cases concerning the recognition of property rights if the claim is due to the objective impossibility of confirming title documents due to hostilities, occupation, destruction of archives or evacuation of persons.

The introduction of such changes will contribute to ensuring real access to justice, restoring the violated property rights of citizens, harmonising national legislation with international human rights standards, and strengthening confidence in the judicial system as an instrument of legal protection in extraordinary circumstances.

Key words: court fees, recognition of ownership rights, martial law, civil proceedings, litigation, title documents, legal mechanism, procedural guarantees, access to justice, procedural guarantees, procedural principles.

Дата надходження статті: 25.09.2025
Дата прийняття статті: 09.10.2025
Опубліковано: 04.12.2025